

Özet

1923 yılında Türkiye' de siyasal düzeni değiştiren Cumhuriyet, kültürel yaşamı da etkileyerek sanatın bütün dallarında yeni gelişmelere yol açmıştır. Tiyatroya Cumhuriyet' in devrimlerini halka anlatabilmek, benimsetebilmek gibi kamusal bir görev verilmiş, gelişimi için olanaklar hazırlanmıştır. Cumhuriyet' in ilanından sonra kurulan özel tiyatro toplulukları tiyatrunun yaygınlaşması ve daha büyük kitlelere ulaşmasında önemli role sahiptirler. 1923-1960 yılları arasında ki otuz yedi yıllık süreçte yaklaşık seksen özel tiyatro topluluğu adına rastlanmaktadır. Bu sayı bize Türk Tiyatrosu' n da özel tiyatro çalışmalarının yoğun bir biçimde sürdüğünü göstermektedir. 1923-1960 yılları arasında faaliyet gösteren özel tiyatrolar istenilen Türk Tiyatrosu'nun oluşumunu sağlayamamış olsalar da tiyatromuzun ilerlemesinde katkıları büyük olmuştur. Ancak 1923-1960 döneminde özel tiyatroların yaşadıkları sorunlarla aradan geçen onca yıla rağmen günümüz tiyatro topluluklarının yaşadıkları sorunlar arasında fazla bir fark görememek şaşırtıcı bir gerçektir. 1923 yılında Türkiye' de siyasal düzeni değiştiren Cumhuriyet, kültürel yaşamı da etkileyerek sanatın bütün dallarında yeni gelişmelere yol açmıştır. Tiyatroya Cumhuriyet' in devrimlerini halka anlatabilmek, benimsetebilmek gibi kamusal bir görev verilmiş, gelişimi için olanaklar hazırlanmıştır. Cumhuriyet' in ilanından sonra kurulan özel tiyatro toplulukları tiyatrunun yaygınlaşması ve daha büyük kitlelere ulaşmasında önemli role sahiptirler. 1923-1960 yılları arasında ki otuz yedi yıllık süreçte yaklaşık seksen özel tiyatro topluluğu adına rastlanmaktadır. Bu sayı bize Türk Tiyatrosu' n da özel tiyatro çalışmalarının yoğun bir biçimde sürdüğünü göstermektedir. 1923-1960 yılları arasında faaliyet gösteren özel tiyatrolar istenilen Türk Tiyatrosu'nun oluşumunu sağlayamamış olsalar da tiyatromuzun ilerlemesinde katkıları büyük olmuştur. Ancak 1923-1960 döneminde özel tiyatroların yaşadıkları sorunlarla aradan geçen onca yıla rağmen günümüz tiyatro topluluklarının yaşadıkları sorunlar arasında fazla bir fark görememek şaşırtıcı bir gerçektir.

Abstract

In 1923, The Republic changing the political order in Turkey has caused to evolution of all branches of the arts by affecting the cultural life. The public task is set to the theatre to be able to define and to make adopt the Republic's revolution to folk and also the facilities are arranged for the theatre to its development. Private troupes established after proclamation of the Republic have an important status for spreading and reaching

1923-1960 YILLARI ARASINDA TÜRK TİYATROSU'NDA ÖZEL TİYATRO ÇALIŞMALARI

*PRIVATE THEATRES
IN TURKEY BETWEEN
1923-1960*

SELDA ERGÜN*

*Yrd. Doç. Dr., D.E.Ü G.S.F Sahne Sanatları, Oyunculuk Ana Sanat Dalı

of the theatre to numerous audience.

Approximately eighty private troupe name have been encountered at the process thirty-seven years in between from 1923 to 1960. This quantity indicates us that private troupes' works are going on densely in Turkish Theatre.

Private troupes displayed activity between the years 1923-1960 have major contribution to progression of Turkish Theatre even they are unable to supply its constitution for purposed.

But, even though so much of years elapsed, not to see a significant difference between the problems that private troupes experienced in period of 1923-1960 and recent troupes experiences is the surprising fact.

1923-1960 YILLARI ARASINDA TÜRK TİYATROSU'NDA ÖZEL TİYATRO ÇALIŞMALARI

1 923 yılında Türkiye'de siyasal düzeni değiştiren Cumhuriyet, kültürel yaşamı da etkileyerek sanatın bütün dallarında yeni gelişmelere yol açmıştır. Atatürk, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin kültür üzerine oturtulmasında öncülük etmiştir, çünkü Atatürk'e göre, bir ulusu bütünleştiren ve güçlenmesinde rol oynayan temel öge kültürdür.

Bu yeni kültürel yapılanma içinde Atatürk'ün, çağdaş bir toplum yaratabilmek için öncelikle sanatta çağdaşlaşmanın gerekliliğine olan inancı nedeni ile sanat ve sanatçı desteklenmiştir. Tiyatroya Cumhuriyet'in devrimlerini halka anlatabilmek, benimsetebilmek gibi kamusal bir görev verilmiş, gelişimi için olanaklar hazırlanmıştır. Devlet desteği ile kurulan Devlet Konservatuvarı, Tatbikat Sahnesi, Devlet Tiyatrosu, Opera ve Balesi, Bölge Tiyatroları, Halkevleri ve Üniversite Tiyatroları yanında özel tiyatro toplulukları da tiyatronun yaygınlaşması ve kitlelere ulaşmasında büyük çabalar harcamışlardır.

1923-1960 yılları arasında Türkiye'de ki toplumsal, ekonomik ve sanatsal yaşamı kısaca hatırlarsak;

1923-1929 tek partili döneminde pek çok atılım ve devrimler gerçekleştirilmiştir. Sanat alanında Atatürk'ün önderliğinin önemli bir yere sahip olduğunu görürüz. Atatürk, Cumhuriyet Tiyatrosu'nun kuruluşunda yön verici ilkeler koyarak, devlet desteği sağlamış, Türk kadınının sahneye çıkmasını yüreklendirip, Türk ve müslüman kadınların sahneye çıkma özgürlüğünün resmen kabul edilmesini getirmiş, tiyatrodaki eğitimin temellerini atmakla kalmamış, aynı zamanda fırsat buldukça tiyatroya giderek, gösterimden sonra sanatçıları yanına kabul ederek, onlarla tiyatronun sorunlarını birebir görüşerek, gereken çözümlerin üretilmesinde lider görevi üstlenmiş, bunlarla da yetinmeyip bir dramaturg gibi çalışarak yazarlık ve yerli oyunlar sorunlarına yön vermiş, yazarlara oyun ismarlamış ve bu oyunlarda en az bir önemli kadın karakterinin olmasını, bu kadın karakterin Türk kadınının üstün erdemlerini kimliğinde toplamasını önermiştir.¹

1 Metin And, **Atatürk ve Tiyatro.** / (Ankara: Ankara Devlet Tiyatrosu Yayınları, 1983), s. 11.

1930-1939 dönemi ise toplumsal ve ekonomik yaşamda bir dönüm noktasıdır. Devrimlerin önemli bir bölümü tamamlanmış ve dünya ekonomik krizi Türkiye Cumhuriyeti'ni de etkilemeye başlamıştır. Çok partili döneme geçiş denemesi yapılsa da başarısız olmuş ama gelişimler Atatürk'ün ölümüne kadar hızla devam etmiştir. Bu evrede tiyatro sanatçıları ve tiyatro seyircisi ile bugünün tiyatrosu ve tiyatro alışkanlıkları oluşturulmuştur. Topluluklar tarafından yerli oyunlara ve müzikallere yönelinerek seyircinin ilgisi çekilmeye çalışılmıştır.

Bu dönem bugüne kadar gelen tiyatro kurumlarının temellerinin atılması açısından önem taşır. Ancak bu yıllar aynı zamanda iktidarda yaşanan değişimler nedeni ile Türk Tiyatrosu'nun yaşam savaşı verdiği yıllardır; iktidarın tiyatro oyunlarına karşı doğrudan açtığı davaların yanı sıra oyun oynama sırasında sanatçılar gerici güçler tarafından yapılan bazı saldırılara da maruz kalırlar.²

2 Bkz. Çetin Yetkin, **Siyasal İktidar Sanata Karşı** (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1970), s. 203.

1950-1960 yılları ekonomide yaşanan dar boğaz nedeni ile borçların artması ve enflasyonla mücadele, sanatta da baskı ve sansürü görürüz. Bu gelişmelere rağmen batı aktarmacılığının etkisinde olan tiyatromuzda yeni arayışlara gidilerek Türk Tiyatrosu'nu yaratma çabaları görülür. Ayrıca bu dönemde yararlık alanında olumlu gelişimler yaşanmış, kültür ve yabancılaşma sorunlarına değinilmiş, sorunlar yanında çözüm arayışları da olmuştur. Evrensel değerlere yönelik oyunlar yazılmıştır.³

3 Bkz. Sevd a Şener, **Çağdaş Türk Tiyatrosu'nda Ahlâk, Ekonomi, Kültür Sorunları** (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971), s. 194.

Özel Tiyatrolar: Türk toplumunda tiyatro başlangıcından bu yana genellikle özel kuruluşların eylemi olmuştur. İlk önceleri "Kol" adı verilen topluluklar, esnaf loncalarının "temaşa" kolları, sonraları "orta oyun takımları" ve "tulûat tiyatroları" hep özel tiyatro niteliğindedirler.

Tanzimat ile birlikte çoğalan çeşitli tiyatro toplulukları arasında Güllü Agop'un Gedik Paşa Tiyatrosu özel tiyatro topluluklarından en etkin olanlardandır. 1908 yılında Meşrutiyet'in ilanı ile çok sayıda topluluk kurulmuştur. Ancak bu toplulukların bir

1923-1960 YILLARI ARASINDA TÜRK TİYATROSU'NDA ÖZEL TİYATRO ÇALIŞMALARI

çoğu çok kısa ömürlü olmuştur.

Cumhuriyet'in ilanından sonra kurulan tiyatro toplulukları tiyatronun yaygınlaşması ve daha büyük kitlelere ulaşmasında önemli role sahiptirler. Bu koşullar altında 1923-1960 yılları arasında çalışmalarını sürdürmeye çalışan toplulukları tanıyalım.

Özel Tiyatro Toplulukları: 1923 yılı başlarında Meşrutiyet döneminden kalmış bazı özel tiyatro topluluklarının çalışmalarını sürdürdüklerini görüyoruz. Bunlar arasında öne çıkanlar Benliyan Operet Kumpanyası, kendi adına temsiller veren Naşit'in topluluğu, zor durumda olmasına rağmen çalışmalarını sürdürmekte olan Yeni Sahne topluluğu ve İstanbul Operet Heyeti'dir.⁴

Cumhuriyetin ilanından sonra ilk kurulan özel tiyatrolar arasında yer alan topluluk Milli Sahne'dir. Bu topluluk gösterimlerine İstanbul'da Tepebaşı Tiyatrosu'nun da başlamıştır. Başlarda topluluk kadrosu zayıf olduğu için az kadrolu oyunlara yönelmiştir. Topluluğun ilk oyunları İbnürrefik Ahmet Nuri'nin uyarladığı **Sekizinci** ve **Hisse-i Şayra**'dır. Topluluk kurucusu Fikret Şadi "Türk Tiyatrosunu Himaye Cemiyeti"ni kurarak bu dernek aracılığı ile devletten para yardımı alarak, özel topluluklar arasında devletten yardım sağlayan ilk sanatçımız olma onurunu kazanmıştır.⁵ Grup gezici niteliği ile de Bölge Tiyatroları düşüncesine ilk örneği oluşturması açısından da önem taşımaktadır. Ankara'da oynadıkları **Kayseri Gülleri** oyunu ile ilgi toplayan topluluğun bu oyununu Atatürk de izlemiştir.⁶ Topluluğun kadrosunda İ.Galip, Neyyire Neyir, Nebahat Hanım, Nazım Körmükçü, Kınar Hanım, Afife Hanım, Nurettin Şefkati, Faik Bey, Rıza Fazıl, Adil Bey, Cemile Hanım, Şehper, Anayis gibi oyuncular bulunmaktadır. Milli Sahne, Ankara Hükümetinin desteğini kazanmış olmasına rağmen, disiplinden uzak çalışmaları, tiyatro binası, dekor vb. sorunları nedeniyle çabuk dağılmıştır.⁷

Bu yıllarda düzenli çalışmalarını sürdüren toplulukların yanı sıra sadece bir ya da iki oyun oynamak için bir araya gelen sanatçılar da bulunmaktaydı. Bunlar arasında Muhsin Ertuğrul'un girişimleri önem taşımaktadır. Muhsin Ertuğrul 1924 yılında Leonid Andreyev'in **Düşünce** oyununu İhtilal adıyla oynamak için

4 Bkz. Metin And, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu** (Ankara: TİB Yayınları, 1983), s. 186.

5 Bkz. Özdemir Nutku, **Darülbedayi' in Elli Yılı** (Ankara: A.Ü. DTCF Yayınları, 1969), s. 220.

6 Bkz. Eftal Sevinçli, **İzmir' de Tiyatro** (İzmir: Ege Yayıncılık, 1994), s. 60.

7 Bkz. Metin And, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu**, ss.186-187.

arkadaşları ile bir araya gelerek, İstanbul Beyoğlu'nda ki Fransız Tiyatrosu'n da çalışmıştır.⁸

8 Nazım Hikmet, "İhtilal", **Akşam** (22 Kasım 1924). Bkz. Muhsin Ertuğrul, **Benden Sonra Tufan Olmasın!** Yay. Haz.: Prof. Dr. Ö. Nutku, Doç. Dr. M. Tuncay, Dr. E. Sevinçli (İstanbul: Eczacıbaşı Yayınları, 1989), s. 329.

9 Bkz. Muhsin Ertuğrul, **Benden Sonra Tufan Olmasın** (İstanbul: Nejat F Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 1989), s. 329.

10 Bkz. Efdal Sevinçli, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Sinema'dan Tiyatro'ya Muhsin Ertuğrul** (İstanbul: Broy Yayınları), 1987, s. 217.

11 Bkz. Nutku, A.g.e., s. 317.

13 Bkz. Özdemir Nutku, **Dünya Tiyatrosu Tarihi C.2** (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1985), s. 317.

14 Ahenk, 6 Nisan 1924, Cuma. (Bkz. Sevinçli, **İzmir'de Tiyatro**), s.58.

Muhsin Ertuğrul daha sonra İsveç'e gitmiş buradan dönüşünde ise 1924-1925 tiyatro döneminde İstanbul Şehzadebaşı'nda ki Ferah Sahnesi'nde bazı sanatçı arkadaşları ile bir araya gelerek Ertuğrul Muhsin ve Arkadaşları ya da diğer adı ile Ferah Topluluğu'nu kurmuştur. Bu dönem Darülbedayi içinde yaşanan disiplinsizlik ve karışıklık da bu topluluğun kurulmasında etken olmuştur. Topluluk başlangıçta Behzat Butak'ın tanıdığı olan Şehzadebaşı'ndaki Muhallebici Fazıl'dan 100 lira borç olarak çalışmalarına başlayabilmiştir.⁹ Tiyatro tarihimizde, Ferah dönemi ya da "Türk Tiyatrosu'nun Rönesansı" diye de bilinen bu tiyatro etkinliği; çağdaş anlamda tiyatro yapmayı, iyi tiyatro göstermeyi amaç edinen idealistler topluluğunun ürünüdür.¹⁰ Ekonomik sıkıntılara rağmen o dönem için yenilik sayılabilecek oyunlarla, tiyatro yaşamına yeni bir hava getirmek için, yeni akımlardan yararlanarak o güne kadar Türk seyircisinin hiç bilmediği klasik oyunlar yanında Avrupa sahnelerinde beğeni kazanan oyunlar sahnelenmiştir. Gösteri sayıları da diğer topluluklara oranla fazladır.¹¹ Büyük bir özveri ile çalışan bu toplulukta her iş ortaklaşa yapılıyor ve kazanç eşit olarak paylaşılıyordu. 1925 yılının Nisan ayına kadar İstanbul'da başarılı oyunlar sergileyen topluluk aynı yılın Mayıs ayında Trabzon'a turne yapmıştır. Bu turne grubun ilk ve son turnesi olur. Maddi sıkıntılarının yanı sıra topluluk içi anlaşmazlıklar (Muhsin Ertuğrul ile Behzat Budak tartışmaları) nedeniyle Temmuz 1925'de topluluk dağılır.¹²

1924 yılı Ocak ayında Darülbedayi'i kurtarma çalışmaları yapılırken bu kurumun sanatçılarından bazıları bir araya gelerek Darülbedai Temsil Heyeti'ni oluşturarak yeniden gösterimler sunmaya başlamışlardır. Bu çaba kültür ve sanat çevreleri tarafından olumlu karşılanmıştır.¹³

1924 yılında İzmir'de çalışmalarını sürdüren bir diğer topluluk ise Meşrutiyet döneminin ünlü oyuncusu Behçet Sırrı Bey'in Şark Tiyatrosu Heyet-i Temsiliyesi'dir.¹⁴ İzmir'den Ödemiş'e turneye giden Behçet Bey Kaymakamlığın yasaklamasıyla karşılaşmıştır.

1923-1960 YILLARI ARASINDA TÜRK TİYATROSU'NDA ÖZEL TİYATRO ÇALIŞMALARI

Bu, dönemin sansürüne ilginç bir örnek oluşturmaktadır.

Türk kadınının sahneye çıkması için önemli çalışmalar yapan Yeni Operet Heyeti 1925 yılında tiyatro yaşamına başlamıştır. Topluluğun ilk oyunu **Balo Kaçakları**'dir. Bu oyunda on yedi yaşında sahneye çıkan Suzan Sururi Hanım bu yaşta sahneye çıkan ilk Türk kızı olması nedeni ile önemlidir. Aynı oyunun ikinci önemli rolünde de Nadide Hanım sahneye çıkmıştır.¹⁵ Aynı yıl içinde İstanbul Operet Heyeti, Kel Hasan'ın Şark Tiyatrosu ve Naşit'in Topluluğu da gösteriler sunmaktaydılar.¹⁶

15 Ertuğrul, A.g.e., s. 496.

16 Bkz. And, A.g.e., s. 189.

1926 yılında yine Darülbedayi sanatçılarından olan Raşit Rıza liderliğinde kurulan Türk Tiyatrosu ya da Sabık Darülbedai Sanatkarları topluluğu bulunmaktaydı, bu gruba Milli Sahne'den açıkta kalan sanatçılar da katılmış ve Tepebaşı'nda gösterimler sunmuşlardır. Daha çok, seyircinin alışmış olduğu Fransız bulvar oyunlarını repertuarlarına alan bu topluluk, sanatçıları arasında çıkan tartışmalar sonucu dağılmıştır. Bu dönem Darülbedayi'nin yeni bir düzene kavuşması da dağılmaya etken olmuştur.¹⁷

17 Bkz. Nutku, A.g.e., s. 61.

1926 yılında kurulan ve maddi sıkıntılar yüzünden kısa bir süre çalışmalarını sürdürebilen bir diğer topluluk ise Cemal Sahir Opereti'dir. Operetlere yönelindiği bu dönem tuluat tiyatrosu yapan Meddah Suriri Efendi, İzmir'de gösteriler sergilemekteydi. Aynı dönem Yazlık Asri Tiyatro ve Anadolu Temaşa Heyeti'nin ilk temsillerini İzmir'de verdiklerini görürüz.¹⁸ Ancak 1925 yılında Adana Polis Müdürlüğü'nce Tuluat oyunlarının yasaklanması Anadolu'da ki gösterileri de etkilemiştir.

18 Bkz. Sevinçli, A.g.e., s. 61.

1927 yılında rastlanan topluluklar arasında Asri Operet Heyeti, Sahir Opereti, Dümbüllü İsmail'in Topluluğu ve asıl önemlisi 1927'de gösterimlere başlayan Şehir Tiyatrosu vardır.¹⁹ Topluluğun kurucuları Fikret Şadi, Raşit Rıza ve arkadaşlarıdır. Topluluğun adının Şehir Tiyatrosu olmasına rağmen topluluk hiç bir kurumdan destek almamıştır. Ancak bu toplulukta 1928 yılında maddi sıkıntı, araç-gereç yokluğu ve iç çekişmeler sonucu bir

19 Bkz. And, A.g.e., s. 192.

süre sonra dağılmıştır. Ferah'ı işleten Fikret Şadi ile anlaşamayan Cemal Sahir kuruluş çalışmaları süren Ankara Operet Heyeti adında yeni bir topluluk ile güç birliği yapmıştır. Toplulukta Selahattin Cehdi, Cemal Sahir, Nurettin Şefkati, Refik Kemal (Ardu-man), Celal Bey, Nıvart Şevkiye, Saim Hanım bulunmaktaydı.²⁰ Yine aynı yıl Süreyya Paşa'nın yardımıyla Süreyya Opereti kurulmuştur. 1929 yılına kadar çalışmalarını sürdüren bu topluluk, daha sonra kendi olanakları ile çalışmalarına devam etmiştir. Kadroda Suzan Lütfullah, Fikriye, Şevkiye, Sabriye, Süheyla, Canan, Nermin gibi kadın sanatçılar yanında Refik Kemal, Sami, Muammer Ruşen (Karaca) Salah Cehdi, Lutfullah Sururi, Rasif Seyfi gibi sanatçılar bulunuyordu. Topluluğa daha sonra Ömer Aydın, Celâl Sururi, Reşit (Gürzap), İbrahim (Delideniz), Avni (Dilligil), Semiha (Berksoy), Nebahat Elektra, Lusi, İrma, Toto (Karaca), Melâhat, Güzin ve Mehmet Karaca'da katılmıştır.²¹

20 Bkz. Y.a.g.k., s. 194.

21 Bkz. Y.a.g.k., s. 194.

22 Bkz. A.Fuat, "Süreyya Opereti", **Cumhuriyet** (12 Ekim 1929), s. 3.

Samsun'da Kazım Paşa Tiyatrosu'nda temsiller vermişlerdir. Samsun Valisi ve halk, grubu desteklemiştir.²² 1933 yılında başarılı çalışmalar yapan topluluğun **Emir** adlı oyununu Atatürk izlemiş ve oyun sonrası sanatçılarla görüşmüştür. Bu topluluk başka ülkelerle ilişkilerde sanatında desteğini sağlamış olması açısından önem taşır. Türk-Yunan sanatçıların yer aldığı toplulukta, ortak gösteriler de sergilenmiştir.²³ Topluluk 1935 yılına kadar yaşamıştır daha sonra ise Halk Opereti adı altında çalışmalara devam etmiştir.

23 Bkz.Y.a.g.k., s.195.

1929 yılına kadar Ankara'da hiç özel tiyatro topluluğu yoktu. İstanbul'dan turneye gelen toplulukların oyunları izlenebiliyordu, 1929 yılında kurulan Ankara Güneşi Temsil Heyeti ile Ankara özel tiyatroya kavuşmuş oldu.²⁴

24 Bkz. Y.a.g.k., s.195.

1930 yılına gelindiğinde batı müziğini yaygınlaştırmak ve opera kurmak amacını taşıyan Opera Cemiyeti'nin çalışmalarını görürüz.²⁵ Aynı yıl Raşit Rıza yönetiminde kurulan Raşit Rıza ve Arkadaşları'tuluat tiyatrosu yanında Darülbedayi'nin eski repertuarları ile yeni oyunlar da oynuyorlardı. Seyircinin ilgisini yitirmemesi içinde sık sık repertuarını yenilemekteydi. Deneyimli ve başarılı sanatçılardan oluşan topluluk sınavla kadın oyuncu da almıştır. Toplulukta, Raşit Rıza, Nurettin Şefkati, Ertuğrul Sadettin, Yaşar,

25 "Opera Cemiyeti", **Cumhuriyet** (18 Haziran 1930), s. 2.

1923-1960 YILLARI ARASINDA TÜRK TİYATROSU'NDA ÖZEL TİYATRO ÇALIŞMALARI

Muammer Talat, Hayri Sadık, Muammer Hayri Sadık, Muammer Şayeste, Hülya Hanımlar bulunmaktaydı. Daha sonra topluluğa Elize Binemeciyan, ve 1940 yılında ise Halide Pişkin katılmıştı.^{26.}

26 "Yeni Tiyatro Teşekkül Etti", **Cumhuriyet** (27 Nisan 1930), s. 2.

Atatürk topluluğun oyunlarını izleyip, beğenisini belirtmiş ve Anadolu'yu dolaşip sanatı halka tanıtımalarından dolayı taktir etmiştir.²⁷ Bu yıllarda iktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin sanatçıları destekleyerek, sorunları çözmeye yardımcı olduğunu görüyoruz. Parti Raşit Rıza'ı bu işle görevlendirerek zor durumda olan sanatçıların ve gereksinimlerinin saptamasını istemiştir.²⁸ Bu yıllar tüm bu çabalara rağmen bir çok sanatçı maddi sıkıntı içindeydi, Raşit Rıza ve Arkadaşları'da sanatçılarına ödeme yapmadığı için dağılmıştır.

27 Bkz. And, **Türk Tiyatrosu'nun Evreleri**, s. 2.

28 "Tuluat Sanatkârları Bir Teşeküle Bağlanıyor", **Cumhuriyet** (4 Haziran 1938), ss. 1-5.

Aynı yıllar Türk Akademi Tiyatrosu (TAT), İzmir Şehir Tiyatrosu ve ikinci kez aynı adı taşıyan Şehir Tiyatrosu topluluklarına rastlıyoruz. TAT kısa ömürlü olmasına rağmen Darülbedayi'in köhne geleneklerine tepki olarak kurulması nedeni ile önem kazanmıştır Darülbedayi ve Muhsin Ertuğrul'u taşıyan **Rejisör Uyanıyor** oyununu sahnelemiştir.²⁹

29 Bkz. And, **Türk Tiyatrosu'nun Evreleri**, s. 414.

1931 yılında orkestra elemanları ile birlikte 35 kişiden oluşan Muhlis'in Çocukları Operet Heyeti ya da Sabahattin'in Çocukları topluluğu bulunmaktadır, yurt içi ve yurt dışı turneler gerçekleştirirler.³⁰

30 "Muhlis'in Çocukları Operet Heyeti" **Cumhuriyet** (7 Temmuz 1931), s. 4.

1934 yılında Muhlis Sabahattin, Süreyya Opereti ve tuluatçılardan Fahri Güldürür ve İsmail Dümbüllü ile bir araya gelerek Ozan Opereti adında yeni bir topluluk oluşturmuştur. Ferah Tiyatrosu'nda çalışmalarına başlamışlar ve ulusal müzik alanında orijinal eserler vermişlerdir.³¹ Aynı yıl baba-oğul Kapoçelli'lerin opera kurma girişimleri bu dönemin önemli bir sahne olayıdır. Fransız Tiyatrosundan **La Traviata**'ı oynamışlardır.³²

31 Bkz. And, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu**, s. 194.

32 Bkz. Y.a.g.k., ss.202-203.

30'lu yıllarda tuluat tiyatroları ilgisizlik yüzünden zor durumdadır, Şehir Tiyatrosu kurucusu Faik Bey gibi bir çok sanatçı tuluat

tiyatrolarının kendiliklerinden ortadan kalkacaklarına inanmaktadırlar. Naşit'de ilgisizlik nedeni ile tuluatı bırakarak tiyatro ve operet gösterilerine başlamış ve Cemal Sahir ile işbirliği yapmıştır.³³

33 Bkz. Y.a.g.k., s. 204.

1935 yılında Halide ve Arkadaşları topluluğu ile bu dönem çalışmalarını sürdüren operet toplulukları içinde en uzun ömürlü ve en çok etkinlikte bulunan Halk Opereti bulunmaktadır.³⁴ Topluluğun ilk oyunu Bay-Bayan opereti olmuştur, bu oyunu **Deniz Havası** izlemiştir. Anadolu turneleri yapan, yeni operetler sunan bu toplulukta Türk oyuncuların yanı sıra Yunan oyuncular da sahneye çıkmıştır. Topluluk ile İstanbul valisi yardım konusunu konuşmuştur.³⁵

34 "Yeni Bir Operet", **Cumhuriyet** (6 Nisan 1934), s. 2.

35 Bkz. And, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu**, s. 205.

Aynı yıl etkinliklerini sürdüren Yeni Operet ve Muhlis Sabahattin adıyla çalışan başka bir topluluk daha sonra Yeni Süreyya ve Büyük Operet adı altında çalışmaya başlamıştır. Naşit'de Ertuğrul Sadi Tek ile birleşerek yeni bir topluluk kurmuştur.³⁶

36 Y.a.g.k., s. 205.

1937 yılında Sadi Tek T.A.T adını kullanarak İstanbul'un çeşitli semtlerinde etkinliğini sürdürmekteydi. Bu dönem farklı gruplardaki sanatçıların katılımı ile Halk Tiyatrosu Topluluğu kurulur. Bu topluluğun kurucuları arasında yer alan Nurettin Genç daha sonra Ege Tiyatrosu'nu da kurmuştur. 1939 yılında çalışmalarını sürdüren topluluklar şunlardır: Ege Tiyatrosu, İstanbul Halk Tiyatrosu, Cemal Sahir, İsmail Dümbüllü, Ankara Tiyatrosu (Zeki Alpan ve Arkadaşları) ve Türk Revü Opereti.³⁷

37 Bkz. And, **Türk Tiyatrosunun Evreleri**, s. 416.

1940 yılında Cumhuriyet döneminde ilk özel girişimle Ankara'da çocuk tiyatrosu kurulur. Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Karagöz ve Kukla Tiyatrosu'adını taşıyan bu topluluk ilgi azlığı nedeni ile kısa süreli olmuştur.

Meşrutiyet döneminin önemli tiyatro topluluklarından olan Burhanettin Tepsi topluluğunun kurucusu olan Burhanettin Tepsi de bu dönem ülkeye dönerek çalışmalarını sürdürmüştür. Önceleri

1923-1960 YILLARI ARASINDA TÜRK TİYATROSU'NDA ÖZEL TİYATRO ÇALIŞMALARI

başarılı bulunan Burhanettin Bey zaman zaman eleştirilere maruz kalmıştır.³⁸

38 Selami İzzet Seder, "Silvain'in Şakirdi Marifeti Burhanettin", **Akşam** (19 Kasım 1941), s. 5.

Aynı yıl Şehir Tiyatrosu'ndan bazı sanatçılar Hazım ve Arkadaşları adı altında yaz aylarında gösteriler sunmuşlardır. Vedat Örfi ise 1941 yılında kendi adı altında Beşiktaş ve Üsküdar çevresinde oyunlar sergilemiştir.³⁹

39 Bkz. And, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu**, s. 208.

1942 yılında Avni Dilligil'in girişimi ile kurulan Ses Tiyatrosu Operet Topluluğu İstanbul operet yaşamına büyük katkıda bulunmuştur. Bu dönem Şehir Tiyatrosu'ndan daha çok ilgi çekmeyi başaran topluluğun ilk oyunu Hava Civa'dır. Toplulukta yer alan sanatçılar, M. Karaca, Tevhit Bilge, İlhan Bakır, Muzaffer Hepgüler, Renan Fosforoğlu, Baki Boz, Refet Gülerman, Şevki Altun, Zafer Önen, Suat Özerdem, Turgut Borali, Selahattin Yazgan, Rauf Ulukut, İsmail Cavcı, Halide Pişkin, Selmin Koçmar, Saadet Seven, Nevzat Okçugil, Muazzez Erdiken, Reha Kral ve Düriye'dir. Aynı yıl şu adlarda rastlıyoruz; Hulusi Kentmen, Sıtkı Akçatepe, Vâlâ Öngüt, Aliye Dilligil, Leman Akçatepe ve Nusret Venç.⁴⁰

40 Bkz. And, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu Tarihi**, s. 329.

1945 yılında Muammer Karaca topluluktan ayrılarak Merka adı altında yeni bir topluluk kurmuştur. Daha sonra bu sanatçılar Halk Opereti oyuncularıyla birleşmiştir ama uzun ömürlü olamamış, 1947 yılında dağılmışlardır.

II. Dünya Savaşı sonrası Münir Hayri Egeli sanat yönetmenliğinde kurulan Ses Opereti önceleri vodviller, operetler, kaba çizgili açık saçık güldürüler oynamıştır. Eleştiriler karşısında 1950 yılında adını Yeni Ses Opereti olarak değiştirerek forma gidilmiştir.⁴¹ Her yıl kadrosu değişen topluluktan bazı sanatçılar ayrılarak Maksim'deki İstanbul Opereti topluluğunu kurmuşlardır. Kalan sanatçılar ise Rasim Day yönetimindeki Şen Ses Opereti topluluğunu oluşturmuşlardır.⁴²

41 Bkz. Nutku, **Dünya Tiyatrosu Tarihi**, s. 329.

42 Bkz. And, **Türk Tiyatrosunun Evreleri**, s. 417.

1944'de Yeni Halk Opereti topluluğu gösterimlerini sürdür-

43 Bkz. And, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu**, s. 208.

44 Bkz. And, **Türk Tiyatrosu'nun Evreleri**, s. 418.

45 Bkz. And, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu**, s. 211.

46 "Kemal Deniz, Muammer Karaca'ya Göre Bizi Mahvedenler Züppeliktir." **Son Havadis** (11 Mayıs 1953), s. 4.

47 Necmi Onur, **Çadır Tiyatrosu** (İstanbul: Kurul Yayınları), 1966, s. 118.

48 Bkz. Selmi Andak, "M.Karaca Yeni Tiyatro'yu Açıyor", **Cumhuriyet** (7 Mart 1955), s. 2.

49 Tefik Sadullah, "Karaca Tiyatrosu Bu Gece Açılıyor", **Cumhuriyet** (7 Mart 1955), s. 2.

50 Bkz. And, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu**, s. 217.

mekteydi. Aynı yıllarda Atilla Revü Topluluğu'nda Taksim'deki Kristal Gazinosu'nda çalışmalarına devam ediyordu.⁴³

1946 yılında Şayeste Ayanoğlu yönetiminde İstanbul Vodvil Tiyatrosu kuruldu. Aynı yıl M.Baki ve arkadaşlarının Doğu Tiyatrosu, Cevdet Güldürücü, Eti Tiyatrosu, Seniye Tepsi Tiyatrosu, Toto ve Sıtkı Akçatepe Tiyatrosu adlarına rastlanan tiyatrolardır.⁴⁴

1947 yılında Ar Tiyatrosu ve İzmir'de kurulan Feridun Çölgeçen ve Arkadaşları vardır. 1948'de ise Tevhit Bilge-Aziz Basmacı Skeç Topluluğu çalışmalarını sürdürmekteydi.⁴⁵

1948 yılında Muammer Karaca İstanbul'da Karaca Tiyatrosu topluluğunu kurarak genellikle kalın çizgili, güldürü ve vodvil türü oyunlarla modern tuluata yer vermiştir. Toplulukta, Tevhit Bilge, İrma Toto (Karaca), Ali Sururi, Muzaffer Heggüler, Turgut Boralı, Hayriye Koyacan, Güzin Özipek, Saide Ogan, Orhan Arca, Adile Naşit, Selim Naşit, Raşit Rıza ve İhsan Balkır gibi değerli sanatçılar yer almıştır.⁴⁶ Topluluk özellikle **Etnan Bey Duymasın** oyunu ile olumlu eleştiriler almıştır. .Bu dönem Muammer Karaca Türkiye'de tiyatro olmadığını, yeteneksiz kişilerin sahneye çıktığını, müzikten anlamayanların operet oynadığını belirterek dönem sanatçıları eleştirmiştir.⁴⁷ 1954 yılında İstanbul'da Tünel ile Galatasaray arasındaki bölgede bir bina yaptıran Muammer Karaca'yı tiyatrosunun kuruluşunda Beyoğlu Kaymakamı ve Vali desteklemiştir. Ayrıca yaptırdığı tiyatro binası gereçlerini Avrupa'dan getirtmek için Adnan Menderes'den de yardım almıştır.⁴⁸ 1955 yılında Perihan Doğan'ın tasarımını çizdiği bu bina on ayda tamamlanmıştır. Muammer Karaca Topluluğu çalışmalarının yanı sıra tiyatro binasının donanımı ile de büyük beğeni kazanmıştır.⁴⁹ Muammer Karaca ölümüne dek bu toplulukta çalışmıştır.

1950 yılında Vahi Öz Opereti kurulur. Aynı yıl çalışmalarını sürdüren topluluklar arasında Raşit Rıza Topluluğu önemli bir yere sahiptir. İzmir Şehir Tiyatrosu'nda çalışan Kemal Dirim'de topluluk kurmuştur.⁵⁰

1950 yılında kurulan bir diğer önemli topluluk ise Saat 6

1923-1960 YILLARI ARASINDA TÜRK TİYATROSU'NDA ÖZEL TİYATRO ÇALIŞMALARI

Tiyatrosu'dur, akşamüzerleri saat 6'da oyunlarını sahneleyen bu grubun amacı Türk Tiyatrosu'na yeni yazarlar kazandırmaktır. 1951 yılında Bernard Shaw'un **Jan Dark** oyununu sahnelemişlerdir.⁵¹ Toplulukta, Mazlum Özbircan, Nusret Seran, Kâmuran Yüce, Erdem Elbirsın, Sabahat Madram, Nejat Ulaker, Abdulrahman Palay, Yılmaz Sinanoğlu, Azmi Şeblik, Sakık S.Uluer, Julide Eren, Nevin Işık, Saim Giray, Nihat İakarcan, Rıza Buruk, Ali Ermiş, Fehmi Urel, Fahri Öğretici, N. Seran, Rağan Ünsal gibi sanatçılar yer almıştır.⁵²

51 Şevket Rado, "Saat 6 Tiyatrosu", **Akşam** (27 Ekim 1950), s. 2.

52 Bkz. And, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu**, s. 217.

1951 yılında Muhsin Ertuğrul tarafından İstanbul'da kurulan Küçük Sahne bugünkü özel tiyatrolara örnek oluşturması açısından önemlidir. Sanatçı bu girişimini Yapı ve Kredi Bankası'ndan aldığı yardımla gerçekleştirmiştir. Burada çocuk sineması, müzikal, tiyatro ve opera gibi sanat etkinliklerine de yer vermiştir.⁵³ Topluluk **Küçük Sahne** adı altında dergi de yayımlamıştır. Toplulukta deneyimli sanatçıların yanı sıra yetenekli genç oyuncular da yer almıştır. ⁵⁴ Bunlar Nevin Akkaya, Heyecan Başaran, Nevin Seval, Nur Sabancı, İükran Akın, Lale Oraloğlu, Çolpan İlhan, Altan Karındaş, Cahit Irgat, Münir Özkul, Mücap Ofloğlu, Haldun Dormen, Şükran Güngör, Pekcan Koşar, Kamuran Yüce, Sadri Alışık, Coşkun Tunçtan gibi sanatçılardı.⁵⁵ Bu kadro ile tiyatro anlayışına yeni bir coşku gelmiştir. Tiyatromuza pek çok değerli sanatçı kazandırmıştır. Bu sanatçıların çoğu daha sonra kendi tiyatrolarını kurmuştur. 1953 yılının Şubat ayında Muhsin Ertuğrul'un çağırısı üzerine Fransa'dan Bernard Birmant'ın topluluğa gelerek, Küçük Sahne'de beş hafta klasik ve modern yedi oyun sunmuştur. Repertuarı genellikle Broadway ve Paris bulvar tiyatrolarında beğeni kazanan oyunlar oluşturuyordu.⁵⁶ Ancak 1955'de Muhsin Ertuğrul gruptan ayrılır, ardından ödenek kesilir ve topluluk dağılır.⁵⁷

53 Fethi Pirinçoğlu, "Küçük Sahne Perdesini Açarken", **Cumhuriyet** (30 Mart 1951), s. 5.

54 Bkz. "İstanbul'un Kazanacağı Yeni Tiyatro" **Cumhuriyet** (4 Mart 1951), s. 3.

55 Bkz. And, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu**, s. 218.

56 Bkz. Ertuğrul, **Benden Sonra Tufan Olmasın**, s. 372.

57 Bkz. And, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu**, s. 218.

1954 yılında İstanbul Opereti olarak kurulan topluluk 1959-60 döneminde vodvillere yönelir ve topluluğun adı İstanbul Tiyatrosu olarak değişir. Toplulukta Celal Sururi, Muzaffer Hepgüler, Vedat Karaokçu, Ali Sururi, Sıtkı Akçatepe, Toto Karaca, Saide Ogan gibi sanatçılar yer almıştır.⁵⁸ Topluluk sanatçılarından Muzaffer Hepgüler o dönemin vergi sorunlarına dikkat çekmiştir:

58 Y.a.g.k., s.220.

Olmaz böyle gayri adil sistem sosyal adalet ölçülerine de sığmaz. Sultan Aziz zamanındaki Lu'biyat resmi halen devam ediyor...

İnsan güldürmenin, insan eğlendirmenin vergisi olur mu hiç? Olursa, üzülenlerden keder vergisi alınmalı...Mesela cenazeye gidenlerden de almalı bu vergiyi...Niçin sadece tiyatrolardan? ⁵⁹

59 Onur, **Çadır Tiyatrosu**, s. 114.

1954 yılında Avni Dilligil ve Mümtaz Erener tarafından amatör ruhlu bir profesyonel tiyatro topluluğu olarak nitelendirilen Çığır Sahne kurulmuştur. Toplulukta çalışan sanatçılar: Avni Dilligil, Mualla Fırat, Belkıs Fırat, Rukiye Fersan, Ayten Ermen, Gönül Beyhan, Ali Tefvik ⁶⁰

60 Y.a.g.k., s. 211.

1955 yılında ise İzmir'de Necati Cumalı tarafından Ara Tiyatrosu oluşturulur. Toplulukta yer alan sanatçılar, Belkıs Fırat, Avni Dilligil, Cahit Gürkan, Nezih Öktem, Adnan Altıneş'dir. Gösterimlerini halk eğitim merkezinde sürdürmüşlerdi. İzmir'de tiyatro sanatını var etmek amacıyla yola çıkan sanatçılar düşünderlerini gerçekleştirme olanağı bulamadan dağılırlar.⁶¹

61 "İzmir'de Ara Tiyatrosu Açılıyor", **Akşam** (9 Aralık 1955), s. 3.

Bu grubu Haldun Dormen'in kurduğu 1955 yılında yarı profesyonel olan Cep Tiyatrosu izler. Daha sonra 1957'de profesyonel olarak Dormen Tiyatrosu adını alarak çalışmalarını sürdüren topluluğun ilk kadrosunda Erol Günaydın, Nisa Serezli, Metin Serezli, Erol Keskin gibi isimler yer almıştı. 1972'ye kadar çok başarılı bir çizgi izleyen topluluk, Türkiye'de sahnelenen ilk müzikal olarak bilinen **Sokak Kızı İрма**'yı gösterime sundu. 50 yıllık geçmişinde 120'den fazla oyun sergiledi.O dönemin tiyatro toplulukları içinde tiyatro yaşamına getirdiği disiplin ve düzen ile önemli bir yere sahiptir. Çünkü Haldun Dormen Amerika'da eğitim görmüştü ve tiyatrodaki disiplinden yanaydı, onun için halka saygı, oyuna zamanında başlamak ve tiyatroya uyan çalışmalar yapmak önemliydi.⁶² 1972 yılında kapanan tiyatrodaki bir çok günümüz sanatçısı sahneye adım atmıştır ve yıllar sonra tekrar perdesini açtığına yine başarılı oyunları ile uzun süre ayakta kalabilmiştir. 2006 ise yılında 50.sanat yılı kutlanmıştır.⁶³

62 Erol Aksoy, "Haldun Dormen ve Tiyatro Anlayışı", **Son Havadis** (20 Mayıs 1958), s. 4.

63 http://tr.wikipedia.org/wiki/Dormen_Tiyatrosu

1923-1960 YILLARI ARASINDA TÜRK TİYATROSU'NDA ÖZEL TİYATRO ÇALIŞMALARI

1956-1957 sezonu başlarında İstanbul'da çalışmalarına başlayan Oda Tiyatrosu İrfan Erdem ve Mücap Ofluoğlu tarafından kurulmuştur ve toplulukta, Yıldız Kenter, Tomris Oğuzalp, Suat Taşer, Şükran Güngör, Tarık Levendoğlu gibi sanatçılar yer almıştır.⁶⁴ Topluluğun kuruluş amaçları arasında tiyatro yazarı yetiştirmek için bir laboratuvar hizmeti görmesi, ilk kalem denemelerini sahneye çıkartması, büyük sahnelerde, kalabalık salonlarda tutunup tutunamayacağı kestirilemeyen yeni telif oyunlara kısa bir süre için de olsa seyirci önünde şanslarını deneme olanağı verilmesi gibi ilkeler yer alsa da bu düşünceler pek uygulanamamıştır. Bunun yerine çeviri ve uyarlamalara, az kişili, sade ve az dekorlu oyunlara yönelinmiştir⁶⁵

1957 yılına gelindiğinde Ankara'da çalışmalarını sürdüren dört Devlet Tiyatrosu sahnesi yanında Beşinci Tiyatro adı altında bir özel tiyatro açılmıştır. Devlet Tiyatrosu sanatçılarından Oğuz Bora tarafından Ankara'da kurulan bu topluluk, stajyer sanatçı yetiştirmek için kurs açmasının yanı sıra aylık dergi de çıkarmıştır.⁶⁶ Ancak topluluk özellikle kadrosu ve oyun seçimi ile eleştirilere maruz kalmıştır.⁶⁷

1958 yılında daha önceleri çeşitli tiyatrolarda çalışmış olan Ulvi Uraz kendi adını taşıyan topluluğunu kurmuş ve uzun süre ayakta kalmayı başarmıştır. Sanatçı ileri sürdüğü düşünceleri ile de ilgi toplamıştır:

Bu kadar çok kanunu olan T.C.'nin aktörü, tiyatro emekçisini tarif eden ve onun haklarını düzenleyen tek kanunu yoktur!...Bizim ne olduğumuz belli değildir. Ücretli miyiz? Hayır. Fikir işçisi miyiz? Hayır. Memur muyuz? Hayır. Ağır işçi miyiz? Hayır. Neyiz biz? Belli değil!... Bırakınız sosyal garantileri bir yana, biz daha bir toplum içinde bir kanun maddesi ile kişiliğimizi bulamamışız. Bizim tüm varlığımız kadir bilir seyircinin fikir dünyasındadır, düşünce âleminde. Bunun gerisinde biz galiba vatandaş bile olmak için biraz çaba göstermek zorunda kalacağız!⁶⁸

64 Bkz. Lütfi Ay, "Ankara'da Öfke", **Cumhuriyet** (13 Ekim 1958), s. 4.

65 Bkz. Lütfi Ay, "Oda Tiyatrosu", **Cumhuriyet** (12 Ocak 1959), s. 4.

66 Bkz. Nihat Özön-Baha Dürder, **Türk Tiyatrosu Ansiklopedisi** (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1967), s. 38.

67 Lütfi Ay, "Ankara'da Beşinci Tiyatro", **Cumhuriyet** (18 Kasım 1958), s. 4.

68 Onur, **Çadır Tiyatrosu**, s. 116.

69 Bkz. And, **Türk Tiyatrosu'nun Evreleri**, s. 424.

70 Bkz. Selmi Andak, "Karaca Tiyatrosu'nda Muhsin Ertuğrul'un Kurduğu Tiyatro", **Cumhuriyet** (9 Eylül 1959), s. 3.

71 Bkz. And, **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu**, s. 226.

72 Bkz. Y.a.g.y., s. 227.

1958 yılında çalışmalarına başlayan topluluklar arasında Adana Şehir Tiyatrosu ve Kent Oyuncuları'nı görmekteyiz. Kent Oyuncuları, 1958 yılında Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü'nden alınan Muhsin Ertuğrul, Devlet Tiyatrosu'ndan ayrılan Yıldız Kenter ve Müşfik Kenter'in bir araya gelerek oluşturdukları bir topluluktur. Önce İstanbul'da ki Karaca Tiyatrosu ile anlaşılmış ve 1959-1960 sezonunda Muhsin Ertuğrul yönetiminde oyunlar sahnelemeye başlanmıştır. Sonraları Karaca'nın oluşturduğu bir kadroyla aynı tiyatrodaki Birleşik Sanatçılar olarak çalışmışlardır.⁶⁹ Yıldız Kenter, Müşfik Kenter, Şükran Güngör, Nevin Akkaya, Lale Oraloğlu, Sadri Alışık, Kamran Yüce, Zihni Bora ve Muhsin Ertuğrul topluluğun üyeleri idi. İlk olarak sahnelenen oyun Amerikalı yazar W.Gibson'un **Salıncakta İki Kişi** adlı oyunu olmuştur.⁷⁰ Kent Oyuncuları çalışmalarını aynı adla 1962-1963 döneminden başlayarak Site Karaca, Dormen Tiyatroları'nda sürdürmüştür. 1968 yılının sonuna doğru ise Harbiye'de yapılan Kenter Tiyatrosu'na geçmişlerdir.

1959-1960 tiyatro sezonunda İstanbul'da kurulan bir diğer topluluk ise toplulukta yer alan sekiz sanatçının adını taşıyan Sahne 8'dir. Bu sanatçılar; Nur Sabuncu, Tolga Tiğın, Fikret Hakan, Sanih Orkan, Esen Emekçi, Can Kolkusa, Suphi Kaner ve Yılmaz Tüloz.⁷¹

Bu inceleme kapsamına giren son özel tiyatro topluluğu 6 Tiyatrosu'dur. 1960-1961 sezonunda İstanbul'da Lale Oraloğlu ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Toplulukta; Lale Oraloğlu, Cahit Irgat, Çolpan İlhan, Turgut Boralı, Sadri Alışık, Tolga Tiğın, Erol Keskin gibi günümüzde de tanınmakta olan sanatçılar yer almıştır. Çalışmalarını Pangaltı Tiyatrosu (Tan Sineması)nda sürdüren topluluk daha sonra Lale Oraloğlu adı ile çalışmalarına devam etmiştir.⁷²

Sonuç:

1923-1960 yılları arasında ki otuz yedi yıllık süreçte yaklaşık seksen özel tiyatro topluluğu adına rastlıyoruz. Bu sayı bize Türk

1923-1960 YILLARI ARASINDA TÜRK TİYATROSU'NDA ÖZEL TİYATRO ÇALIŞMALARI

Tiyatrosu'nda özel tiyatro çalışmalarının yoğun bir biçimde sürdüğünü göstermektedir. Cumhuriyet'in ilanının ardından Ulusal Türk Tiyatrosu'nun kurulmasında hedeflenen boyutta bir ilerleme olmamakla birlikte, önceki döneme oranla ilerleme görülür, ancak bu yetersizdir.

Bu dönemde genç Türkiye'nin kendisini ifade etmeye çalışması ile tiyatro arasında uyumlu bir koşutluk sağlanmasına çalışılmış, Türk kültürünü oyunlara yansıtma çabaları olmuşsa da, kültür ve sanat yaşamını etkileyen batı kültürü ve sanatı, tiyatroya da yansımış, batı etkisinde bir aktarmacılık tiyatrodaki uzun yıllar etkili olmayı sürdürmüştür. Batı tiyatrosu etkisi ile Geleneksel Tiyatro yok olmaya başlamıştır. Ancak toplulukların deneyimsizliklerinin yanında yerli oyunların azlığı da repertuar oluşturmada sorunlar yaratmıştır, bu nedenle de çoğunlukla vodvillere ve adaptasyonlara yönelinmiştir.

1923-1960 dönemi içinde özel tiyatrolar bir birlik içinde hareket etmek yerine topluluktan topluluğa farklılıklar gösteren kurallarla varlıklarını sürdürmüştür. Bu dönemde adına rastladığımız bir çok sanatçının kendi tiyatrolarını kurma girişimlerinde bulunmaları, kısa sürede bir çok özel tiyatronun açılmasını getirmiştir. Özel tiyatroların önündeki en büyük engel maddi sıkıntıdır. Seyirci yetersizliği yanında, belediye vergilerinin yüksekliği toplulukları zor duruma sokmuş ve birçok topluluğun dağılmasında etken rol oynamıştır. Vergi sorunu için hükümete başvurular yapılmıştır.⁷³ Topluluklar 1942 yılında vergilerin indirilişi ile biraz nefes alabilmişlerdir.

Bu dönemde tiyatro topluluklarının işleyişlerine hükümet de karışarak, getirdiği kurallara uyulmasını istemiştir. 1931 yılında Maarif Vekaleti'nin yönetmelik hazırlayarak özel tiyatroların kurulması ve telif hakları konusunu denetim altına almaya çalıştığını görüyoruz⁷⁴. Birçok topluluğun kısa sürede dağılmasında bir diğer etken de topluluk içindeki anlaşmazlıklar, yanlış oyun seçimleri ve ileriye görememe gibi nedenlerdir.

73 "Seyyar Tiyatro Heyetlerinin Bir Müracaatı", **Cumhuriyet** (21 Mayıs 1942), s .2.

74 "Tiyatro Heyetleri-Marif Vekaleti Nizamname Yapıyor" **Cumhuriyet** (2 Şubat 1931), s. 2.

Bu süreçte yaşanan önemli sorunlar arasında yerli oyun bulamama, kadın oyuncu eksikliği, tiyatro eğitiminin olmayışı, seyirciyi ulaşamama, tiyatro binası eksikliği gibi sıkıntılar da yer almaktadır. Yaşanılan tüm bu olumsuzluklara rağmen, yinede pek çok tiyatro topluluğu kurulmuş, hatta bazıları ayakta kalarak günümüze kadar gelebilmiştir. Ancak kurulan tiyatro topluluklarının büyük şehirlerle sınırlı kalması ise bir diğer önemli sorun olmuştur. Küçük bölgelere turnelerle ulaşılmaya çalışılmıştır.

Tiyatro tarihimizde önemli bir yere sahip olan Muhsin Ertuğrul her ne kadar batı aktarmacılığı ile suçlansa da tiyatroyu Türkiye’de çağdaş bir sanat alanına dönüştürmede büyük destek vermiş ve bu amaçla ödenekli tiyatrolarda olduğu kadar özel tiyatrolarda da aktif olarak görev almıştır. Özel tiyatrolar geleneğini oluşturan örnek çalışmaları ile bir çok topluluğu etkilemiştir.

1923-1960 yılları arasında faaliyet gösteren özel tiyatrolar istenilen Türk Tiyatrosu’nun oluşumunu sağlayamamış olsalar da tiyatromuzun ilerlemesinde katkıları büyük olmuştur.

Ancak 1923-1960 döneminin özel tiyatroların yaşadıkları sorunlarla aradan geçen onca yıla rağmen 2008 Türkiye’sinde, günümüz topluluklarının yaşadıkları sorunlar arasında fazla bir fark görememek şaşırtıcı bir gerçektir. Günümüzde de maddi sıkıntı nedeni ile bir çok özel tiyatro topluluğu dağılmaktadır, tiyatro binaları yıkılmaktadır. Devlet desteği giderek azalmaktadır. Sanatın yaygınlaştırılması için desteklenmesi bir yana sanat ne yazık ki yeniden sorgulanmaktadır.

Bu sorunlarla karşı karşıya kalan sanatçılarımızın birçoğu ne yazık ki, sanatsal kaygıları bir yana bırakıp, geçimlerini sağlamaya yönelik nitelsiz popüler güldürülere, müzikallere yönelmektedir. Televizyonun popülerliğinden yararlanıp, kolay yoldan ünlü olmak ya da para kazanmak için TV reklamlarına, TV dizilerine çıkmakta ve giderek tiyatrodan uzaklaşmaktadırlar.

1923-1960 YILLARI ARASINDA TÜRK TİYATROSU'NDA ÖZEL TİYATRO ÇALIŞMALARI

Tiyatronun yaygınlaşması için gerekli olan yeni tiyatro binalarının yapılması bir yana, var olan tiyatro binaları yıkılmaya çalışılmaktadır. Bir çoğu ise yüksek kiralar nedeni ile kullanılmakta, gün geçtikçe yıpranmakta ve yok olmaktadır. Artık çoğu farklı amaçlara hizmet etmektedir.

Çağın olumsuz koşulları ile baş edemeyen birçok özel tiyatro topluluğu ise kapanmaktadır. Bir elin parmaklarını geçmeyen nitelikli tiyatro yapma uğraşında olan topluluklar yaşam savaşını verirken, ticari kaygıyı ön planda tutan niteliksiz özel tiyatro topluluğu sayısı ise artmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akı, Niyazi. **Çağdaş Türk Tiyatrosuna Toplu Bakış: 1923-1967**. Ankara, Bilgi Basımevi, 1968.
- And, Metin. **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu**. Ankara, TİB Yayınları, 1983.
- And, Metin. **50 Yılın Türk Tiyatrosu**. Ankara, TİB Yayınları, 1973.
- And, Metin. **Atatürk ve Tiyatro**. Ankara Devlet Tiyatrosu Yayınları, 1983.
- And, Metin. **Türk Tiyatrosu'nun Evreleri**. Ankara, Turhan Kitapevi, 1983.
- Ertuğrul, Muhsin. **Benden Sonra Tufan Olmasın!** Yayına Haz.: Prof. Dr. Özdemir Nutku, Doç. Dr. Murat Tuncay, Dr. Efdal Sevinçli. İstanbul, Eczacıbaşı Yayınları, 1989.
- Kongar, Emre. **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**. İstanbul, Cem Yayınevi, 1978.
- Nutku, Özdemir. **Darülbeydi'nin Elli Yılı**. Ankara, A.Ü.DTCF Yayınları, 1969.
- Nutku, Özdemir. **Dünya Tiyatrosu Tarihi: C.2**. İstanbul, Remzi Kitabevi, 1985.
- Sevengil, Refik A. **Türk Tiyatrosu Tarihi 3**. İstanbul, Maarif Basımevi, 1959.

Sevinçli, Efdal. **Görüşleriyle Uygulamalarıyla Muhsin Ertuğrul**. İstanbul, Arba Yayınları, 1990.

Sevinçli, Eftal. **İzmir'de Tiyatro**. İzmir, Ege Yayıncılık, 1994.

Şener, Sevd a. **Çağdaş Türk Tiyatrosu'nda Ahlak, Ekonomi, Kültür Sorunları**. Ankara, A.Ü. Basımevi, 1971.

Onur, Necmi. **Çadır Tiyatrosu**. İstanbul, Kurul Yayınları, 1966.

Özön, Nihat.; Dürder, Baha. **Türk Tiyatrosu Ansiklopedisi**. İstanbul, Remzi Kitabevi, 1967.

Yetkin, Çetin. **Siyasal İktidar Sanata Karşı**. Ankara, Bilgi Yayınevi, 1970.

Makaleler:

Aksoy, Erol. "Haldun Dormen ve Tiyatro Anlayışı", **Son Havadis**. 20 Mayıs 1958.

"Küçük Sahne Perdesini Açarken", **Cumhuriyet**. 30 Mart 1951.

"İstanbul'un Kazanacağı Yeni Tiyatro", **Cumhuriyet**. 4 Mart 1951.

"İzmir'de Ara Tiyatrosu Açılıyor", **Akşam**. 9 Aralık 1955.

Deniz, Kemal "Muammer Karaca'ya Göre Bizi Mahveden Züppeliktir", **Son Havadis**. 11 Mayıs 53.

Ay, Lütfi. "Ankara'da Öfke", **Cumhuriyet**. 13 Ekim 1958.

Ay, Lütfi. "Ankara'da Beşinci Tiyatro", **Cumhuriyet**. 18 Kasım 1958.

Ay, Lütfi. "Oda Tiyatrosu", **Cumhuriyet**. 12 Ocak 1959.

"Opera Cemiyeti", **Cumhuriyet**. 18 Haziran 1930.

"Seyyar Tiyatro Heyetlerinin Bir Müracaatı", **Cumhuriyet**. 21 Mayıs 1942.

Seder, Selami İzzet. "Silvain'in Şakirdi Marifeti Burhanettin", **Akşam**. 19 Kasım 1941.

Andak, Selmi. "Karaca Tiyatrosu'nda Muhsin Ertuğrul'un Kurduğu Tiyatro", **Cumhuriyet**. 9 Eylül 59.

Andak, Selmi. "M. Karaca, Yeni Tiyatro'yu Açıyor", **Cumhuriyet**. 7 Mart 1955.

Rado, Şevket. "Saat 6 Tiyatrosu", **Akşam**. 27 Ekim 1950.

Sadullah, Tefvik. "Karaca Tiyatrosu Bu Gece Açılıyor", **Cumhuriyet**. 7 Mart 1955.

"Tuluat Sanatkarları Bir Teşekküle Bağlanıyor", **Cumhuriyet**. 14 Haziran 1938.

"Yeni Bir Operet", **Cumhuriyet**. 6 Nisan 1934.

* "Yeni Tiyatro Teşekkül Etti", **Cumhuriyet**. 27 Nisan 1930.

